

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie
Studijní program: Filozofie
Studijní obor Filozofie humanitních věd
(kombinace):

Typy volebních systémů: Komparace, zhodnocení
Types of Electoral Systems: Comparison,
Evaluation

Bakalářská práce: 2010-FP-KFL-0030

Autor:

Josef Zejda

Podpis:

.....

Adresa:

Karlinská 157

460 10, Liberec 20

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
56	0	0	1	9	0

V Liberci dne: 19. 4. 2010

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 19. 4. 2010

Josef Zejda

Poděkování:

Děkuji všem, bez nichž bych asi nikdy svoji práci nedokončil. Především bych chtěl poděkovat svým rodičům, že pro mě vytvořili takové podmínky, abych mohl studovat na vysoké škole a během celého mého studia mě finančně i morálně podporovali. Dále má můj dík vedoucí práce Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D., kterému děkuji za pomoc při výběru tohoto tématu a jeho podnětné rady vedoucí k vypracování této bakalářské práce.

Resumé:

Bakalářská práce pojednává o typech volebních systémů. Konkrétně se zaměřuje na jednotlivé systémy zvlášť. U každého systému popisuje jeho charakteristické rysy, představuje jednotlivé podtypy daného systému. Zaměřuje se na výhody a nevýhody daného systému, poukazuje na rozdíly od ostatních systémů. Mapuje i historii jednotlivých systémů a kde jsou tyto systémy využívány. V jednotlivých kapitolách nás postupně seznamuje s volebním právem, zaměřuje se na většinové volební systémy, dále pak na semiproporční volební systémy, poměrné volební systémy a jako posledním se věnuje smíšeným volebním systémům. Po rozvedení všech těchto volebních systémů v závěru hodnotí jejich vzájemné srovnání.

Klíčová slova:

Hlasování, kandidát, listinná složka, mandát, nominální složka, proporcionalita, volební formule, volební odvod, volební právo, volební systém.

Summary:

This work deals with the types of electoral systems. Specifically, it focuses on the individual systems separately. It describes the characteristics and different subtypes of each system. It focuses on the advantages and disadvantages of each system and shows how they differ from the other systems. It also maps the history of the individual systems, and the countries where these systems are used. In each chapter it explains the electoral law and focuses on majority electoral systems, then on the semi-proportional electoral systems, proportional electoral systems, and finally it deals with mixed electoral systems. After the description of these electoral systems, this thesis concludes with an evaluation of their mutual comparison.

Keywords:

Vote, candidate, list tier, mandate, nominal tier, proportionality, electoral formula, election district, electoral law, electoral system

Zusammenfassung:

Die Bachelorarbeit befasst sich mit Typen von Wahlsystemen. Besonders konzentriert sie sich jeweils auf die einzelnen Systeme getrennt. Für jedes System beschreibt sie seine Eigenschaften und stellt verschiedene Subtypen des Systems dar. Sie konzentriert sich auf die Vor- und Nachteile des Systems und verweist auf die Unterschiede zu anderen Systemen. Sie zeigt die Historie der einzelnen Systeme und wo diese Systeme eingesetzt sind. Die einzelnen Kapitel zeigen das Wahlgesetz, gehen auf die Mehrheit der Wahlsysteme ein, weiterhin auf die semiproportionalen Wahlsysteme sowie proportionalen Wahlsysteme, und zuletzt auf die gemischten Wahlsysteme. Nach der Auflistung dieser Wahlsysteme wird am Ende ihre Vergleich ausgewertet.

Kennwörter:

die Abstimmung, der Kandidat, die dokumentarische Komponente, das Mandat, die nominale Komponente, die Proportionalität, die Wahlformel, Electoral Drainage, das Wahlrecht, das Wahlsystem.

Obsah:

0. ÚVOD.....	8
1. VOLEBNÍ PRÁVO	10
2. VĚTŠINOVÉ VOLEBNÍ SYSTÉMY.....	12
2.1 SYSTÉM PRVNÍHO V CÍLI	12
2.2 ALTERNATIVNÍ HLASOVÁNÍ	16
2.3 DVOUKOLOVÉ A VÍCEKOLOVÉ VOLEBNÍ PROCEDURY	20
2.4 DOPLŇKOVÉ HLASOVÁNÍ	24
2.5 BLOKOVÉ (STRANICKÉ) HLASOVÁNÍ (BLOCK VOTE, PARTY BLOCK VOTE)	26
3. SEMIPROPORČNÍ VOLEBNÍ SYSTÉMY	29
3.1 BORDOVO HLASOVÁNÍ	29
3.2 SCHVALOVÁNÍ	30
3.3 NEOMEZENÉ HLASOVÁNÍ	31
3.4 OMEZENÉ HLASOVÁNÍ	32
3.5 JEDEN NEPŘENOSNÝ HLAS	32
3.6 KUMULOVANÉ HLASOVÁNÍ	33
4. POMĚRNÉ VOLEBNÍ SYSTÉMY	35
4.1 LISTINNÉ POMĚRNÉ VOLEBNÍ SYSTÉMY	35
4.2 PERSONALIZOVANÉ POMĚRNÉ SYSTÉMY	42
4.3 SYSTÉM JEDNOHO PŘENOSNÉHO HLASU	42
5. SMÍŠENÉ VOLEBNÍ SYSTÉMY	45
5.1 DĚLENÍ PODLE SHUGARTA A WATTENBERGA	46
5.2 DĚLENÍ PODLE MASSICOTTEHO A BLAISE	47
6. HODNOCENÍ.....	50
7. ZÁVĚR	53
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	55

0. Úvod

“Volte toho, kdo vám nejméně slibuje - ten vás také nejméně zklame.“

Bernard Baruch

Volba, nás činí svobodnými. Provází nás od rána, kdy se probudíme až do večera, kdy se rozhodneme jít spát. Během dne učiníme tisíce voleb, ať vědomých či nevědomých. Od jednoduché volby, co si dnes vezmeme na sebe, co si dáme k snídani, až k volbám mnohem složitějším, jako třeba volbě povolání, nebo volbě partnera. Naše volba je svobodná, a přesto je někdy ovlivněná jistými pravidly. Jsou to pravidla společenská, nebo-li pravidla fungování jedince ve společnosti. Již Platón věděl, že člověk je tvor společenský. Poznal, že člověk potřebuje žít ve společnosti druhých, a aby toto soužití fungovalo, je třeba mít pravidla k určení vzájemných vztahů. Proto Platón hledal formu ideální společnosti, zákony, ústavu a volební systém. Politika se v jeho době dostává do popředí zájmu a postupně se vyvíjí a mění a taky volební systémy. Politika se stává neodmyslitelnou složkou lidského života, je to právě ona, která v dnešní době náš život ovlivňuje ze všech stran. To, kdo a jak nám vládne, určuje kvalitu našeho života. A jsme to právě my, kdo určuje, kdo nám bude vládnout. Může se zdát, že je to velmi jednoduchá volba, vždyť přece jen někoho vybereme a odevzdáme hlas. Ale k tomu, aby náš hlas dostal smysl, je potřeba znát volební systém, a vědět jak volit, aby nakonec mandát získal ten, komu chceme svůj hlas dát.

Bakalářská práce se proto chce pokusit o rozbor typů volebních systémů, zaměřit se na jednotlivé základní členění a představení jednotlivých podtypů volebních systémů. Ukáže, jak jsou volební systémy rozděleny, proč jsou rozděleny právě takto. Představí jednotlivé techniky, které jsou využívány v těchto volebních systémech. Budeme hledat výhody a nevýhody jednotlivých systémů, ty pak budeme mezi sebou porovnávat. Setkáme se i s tím, že někteří autoři, mohou členit volební systémy jinak než ostatní, a zjistíme důvody, proč my je budeme třídit zrovna takto.

Primárními zdroji pro tento rozbor jsou knihy a články českých politologů, věnujících se tématu volebních systémů. Jsou to PhDr. Roman Chytilík, Ph.D. a Mgr. Jakub Šedo, Ph.D. působící na Katedře politologie a Institutu pro srovnávací politologický výzkum při Fakultě sociálních studií MU v Brně, dále Doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D. přednášející politologii na Fakultě sociálních věd UK, zároveň působící jako výzkumný pracovník v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR v Praze, a také Mgr. Dalibor Čaloud, který je interním doktorandem na katedře politologie Fakulty sociálních studií MU v Brně, a další jiní autoři.

Cílem Bakalářské práce tedy je komparace jednotlivých volebních systémů, jejich podtypů a výhod a záporů, které si v sobě nesou.

1. Volební právo

Volby představují jeden ze způsobů výběru osob, které díky získanému mandátu rozhodují o dalším vývoji teritoria na kterém se hlasování konalo. Volba není samozřejmě jediným způsobem výběru zástupců.

„Existují další způsoby:

- 1) uzurpace,
- 2) dědictví – v současnosti se s ním lze setkat při obsazování funkce hlavy státu a u limitovaného počtu tradičních horních komor,
- 3) dosazení ex offo – zastávání určité funkce z titulu jiné funkce
- 4) jmenování – určení nadřízeným orgánem, přetrvává spíše u horních komor, kde jsou vybráni členové jmenování, nejčastěji hlavou státu,
- 5) dosazení konkurzem – o obsazení postu rozhoduje jmenovaná komise,
- 6) aklamace – kolektivní projevení souhlasu/nesouhlasu,
- 7) kooptace – doplňování orgánu, o obsazení rozhoduje doplňovaný orgán,
- 8) plebiscit – hlasování o jednom kandidátovi, který je či není schválen,
- 9) losování – rozšířené spíše v antice, dnes slouží především k rozhodování situací, které nelze řešit využitím pomocného kritéria (Šedo 2004: 12)“.

Všeobecnost volebního práva

a) všeobecné volební právo pro muže – poprvé při volbě zástupců třetího stavu ve Francii v roce 1789, postupně se rozšiřuje v průběhu 19.století,

b) všeobecné volební právo i pro ženy – poprvé zavedeno v roce 1869 ve Wyomingu, v Evropě se zavádí po první a druhé světové válce, v některých zemích s úpravami, bylo kdy umožněno jen některým ženám splňujícím přísnější kritéria než tomu bylo paralelně u mužů.

c) omezení volebního práva – v minulosti vázání volebního práva na majetek, prokázání gramotnosti, rasová a další omezení. V současnosti omezení vázané na dosažení určitého věku, státní občanství nebo trvalý pobyt a také způsobilost k právním úkonům, někde ještě jsou vyňati z hlasování odsouzení od určité výše trestu nebo provinění (Tamtéž: 12-13) .

Rovnost volebního práva

Každý hlas by měl mít stejnou váhu. **Nerovnost de iure** – rozdělení voličů do skupin s razantními rozdíly v počtu voličů připadajících v jednotlivých skupinách na jednoho poslance a/nebo přidělení více hlasů určitým skupinám. **Nerovnost plynoucí z nastavení volebních obvodů** – 1) gerrymandering – manipulace s hranicemi volebních obvodů, tak aby zvýhodňovaly určitou politickou stranu či skupinu voličů. 2) malapportiment – vymezení různě velkých obvodů, takže regiony vysílají do voleného orgánu více zástupců, než odpovídá počtu obyvatel (Tamtéž: 13-14).

Tajnost hlasování byla použita poprvé v roce 1789, dnes je již samozřejmostí. **Přímé hlasování** zaváděno v 19. století, v současné době se v některých zemích nepřímě volí hlava státu a/nebo horní komora parlamentu. Dříve byla **volební povinnost**, ještě dnes některé země vyžadují účast na hlasování, trestem za neúčast je pokuta.

2. Většinové volební systémy

2.1 Systém prvního v cíli

Systém prvního v cíli (first past the post) nebo též u nás zvaný „systém relativní většiny“ (single member plurality) je jeden z nejpoužívanějších a nejjednodušších systémů vůbec. Má velkou historii a nejdůležitější je jeho přínos a význam, je velice důležitým a osvědčeným principem pro fungování britského politického systému a napomáhá k snadnější vládnutelnosti v největší demokratické politické obci světa Indii. Systém prvního v cíli je nejčastějším způsobem používaným při reformách volebního systému, již od doby, kdy John Stuart Mill přišel s názorem, že pouze poměrné volební systémy mohou být zárukou reprezentativy. Protože český název **Systém relativní většiny** byl zvolen velmi nešťastně, vyjadřuje pouze jednu z vlastností daného volebního systému, je lepší používat termín **Systém prvního v cíli**.

Charakteristika tohoto systému:

- 1) jednokolová volba
- 2) jednoho kandidáta
- 3) v jednomandátovém obvodu,
- příčemž 4) vítězí kandidát s největším počtem hlasů.

Se systémem prvního v cíli se můžeme setkat v zemích skoro po celém světě (v roce 2004 to bylo 47 zemí což tvořilo 43.5% světového obyvatelstva), můžeme zde sledovat nepřehlédnutelný vliv dědictví britského impéria. Používají ho země jako Velká Británie, Spojené státy, Kanada, Indie a Nový Zéland a to k volbám do dolní komory, dále je velmi populární v Asii (např. Malajsie, Bangladéš), také v bývalých britských koloniích v Africe, Karibiku a jižním Pacifiku, jediná kontinentální Evropa je jím skoro nedotčená (Chytilík- Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 112-113).

V těchto zemích je velmi oblíbený, především pro svojí jednoduchost. Jednoduchý je, jak pro voliče, který vybere ze seznamu kandidátů jednoho, kterého upřednostňuje. Tak pro zjištění volebního výsledku, kdy se sečtou odevzdané hlasy

a kandidát s největším počtem hlasů vítězí. A také svou transparentností mezi samotnou volbou a výsledkem voleb, protože zde nedochází k přepočítávání podle vzorce. Tato jednoduchost předurčuje systém prvního v cíli, jako nejvhodnější variantu pro země s nízkou gramotností.

Systém prvního v cíli nemá žádné podtypy, každý další systém se liší alespoň v jednom ze čtyř definičních kritérií. I když by se z tohoto definování, jeho jednoduchosti a neměnnosti mohlo zdát, že působí všude stejně, není tomu tak. Ukázalo se, že často dosahuje zcela protikladných efektů a velice závisí na uspořádání politického útvaru, v němž je používán. O účinkách systému prvního v cíli se vedou velké diskuze, jsou proti sobě stavěny výhody, protože jako jediný systém splňuje zároveň kritéria neutrality, anonymity a monotónnosti (jde o tzv. Mayův teorém), proti nim jsou stavěny nevýhody, tedy že je možné že bude zvolen někdo, kdo prohrál se všemi ostatními v párovém hlasování (Condorcetův poražený) a zároveň v případě kdy zvítězí ten, kdo porazí v párovém hlasování všechny ostatní (Condorcetův vítěz) je systém prvního v cíli v porovnání s ostatními systémy málo efektivní. (Tamtéž: 113-114).

„Reynolds, Reilly a Ellis nabízejí následující možné efekty volebního systému prvního v cíli, přičemž je možné, že se budou v různých politických obcích vyskytovat v odlišné konfiguraci a míře:

- Nabízí voličům jasnou volbu mezi dvěma (vládními) alternativami, neboť podrepzentovává třetí strany a výrazně ztěžuje přístup nových stran do systému, zejména v politických systémech, v nichž lze provést „jednorozměrné zjednodušení“ mají voliči realistický výběr mezi stranou pravice a stranou levice.
- Produkuje jednobarevné (většinové) vlády, vzhledem k tomu, že vítěz většinou získává nadpoloviční většinu mandátů. Jde samozřejmě o tendenci, nikoliv o pravidlo, jak naznačují např. koaliční vlády v Indii. Tendence systému prvního v cíli produkovat jednobarevné většiny je ovšem skutečně silná, jak ukazují

případy Velké Británie a Kanady, kde v sedmdesátých letech krátce vládly menšinové vlád, spoléhající na podporu zvenčí a moment, kdy budou moci vypsat předčasné volby. V těch pak voliči opět vygenerovali silnou jednobarevnou většinu.

- Produkuje (koherentní) jednobarevnou parlamentní opozici. Tato charakteristika rozhodně není nesporná. Pomineme-li lokalistickou politickou obec USA, v níž se hlasovací většiny (a menšiny) tvoří v kongresu i Senátu napříč oběma hlavními stranami, zůstávají i Kanada a Indie s fragmentovanou opozicí a Velká Británie, v níž je i po všeobecných volbách roku 2005 možno nadále konzervativce považovat za alternativu k labouristům, ale počet hlasů dalších (třetích) stran již dosahuje poloviny hlasů konverzativců.
- Podporuje souborné, teritoriálně i funkcionálně co nejvíce rozprostřené strany (Chytilík-Šedo 2004), tj. strany schopné překonávat nejrozličnější etnické a regionální bariéry. Příkladem jsou volební úspěchy Národní fronty (Barisan Nasional) v Malajsii nebo „kongresový systém“ v Indii a v jiném smyslu i období následující po jeho erozi.
- Redukuje zastoupení extrémistických stran. Vzhledem k tomu, že podpora extrémistických stran není obvykle dostatečně koncentrována, systém prvního v cíli je spolehlivě eliminuje, čímž se výrazně odlišuje od systémů proporčních.
- Ustavuje zvláštní vztah mezi zvoleným poslancem a jeho volebním obvodem. Sartori upozorňuje, že tento efekt představuje v období, kdy dochází k erozi stranické politiky, spíše problém než příležitost, vzhledem k nebezpečí „lokalistické fragmentace“, která jde proti trendu akceschopné vlády, což je hlavní důvod zavedení systému prvního v cíli.
- Dává šanci na zvolení nezávislým kandidátům, neboť bariéry pro jejich účast ve volbách jsou nastaveny velice nízko.

- Podprezentace menších stran. Sartori, rozlišuje mezi malými stranami a stranami odolávajícími menšin. Zatímco strany odolávající menšin jsou regionálně koncentrované, a nelze u nich a priori predikovat tento efekt, menší strany nedisponují potřebnou regionální koncentrací, což vede k tomu, že hlasy, které obdrží od voličů, nejsou mandáty převáděny efektivně. Příkladem strany odolávající menšiny je např. Quebecký blok v Kanadě nebo Liberální demokraté ve Velké Británii, kteří se řadí k malým stranám.
- Výsledkem vnitrostranických nominací bývají v daných volebních obvodech kandidáti, kteří mají největší šanci oslovit místní lektorát. To vede na jedné straně k vyloučení rasových a etnických menšin, na straně druhé k „agregativní“ politice. Tento efekt předpokládá strukturovanou lokální politickou obec, což není samozřejmá podmínka, jak ukazuje příklad Papui-Nové Guinea.
- Snižuje zastoupení žen, které jdou v procesu vnitrostranického výběru kandidátů častěji eliminovány než v listinných systémech. Tento efekt rozsáhle testovala jedna americká politoložka Pippa Norrisová. Výzkum Norrisové potvrzuje předchozí závěr i v případě, pokud jsou do analýzy zavedeny jako kontrolní proměnné typ společnosti, v níž volební systémy operují (s hodnotami proměnné industriální, předindustriální a agrární), i náboženství (hodnoty proměnné katolicismus, protestantismus, ortodoxní, muslimské státy). Parlamentní zastoupení žen v zemích, v nichž se využívá poměrného volebního systému, je oproti zemím, v nichž se využívá systému prvního v cíli, téměř dvojnásobné. Systém prvního v cíli se přitom mezi zeměmi s většinovými volebními systémy vyznačuje obzvlášť nízkým zastoupením žen.
- Podporuje vznik a reprodukci stran založených na klanovém či etnickém principu, které nemají žádné pobídky k tomu, aby dále teritoriálně expandovaly.
- Zvyšuje význam „regionálních lén“ (regional fiefdoms), tj. oblastí, v nichž některá ze stran nezíská absolutní většinu mandátů, ostatní strany jsou

pak zcela vyloučeny z reprezentace. Typickým příkladem je v tomto ohledu Kanada.

- Velké množství hlasů není nijak převedeno na mandáty (wasted votes). Tato charakteristika ještě více problematizuje vztah mezi zvoleným poslancem a jeho voliči a zvyšuje pravděpodobnost odcizení voličů od politiky.
- Otevřenost volebním manipulacím, zejména s hranicemi volebních obvodů (gerrymandering) a počtem voličů v jednotlivých volebních obvodech (malapportionment). Toto téma je velice živé zejména v americké politologii (Chytílek-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 114-118).“

2.2 Alternativní hlasování

Alternativní hlasování (Alternative Vote, AV) je volebním systémem, nejčastěji využívaným v zemích Pacifiku na státní případně subnárodní úrovni. Protože se skoro nikde jinde nevyskytuje, je cílem studií australských autorů, ti zkoumají jak teoretické dopady tohoto systému uplatnitelné kdekoli na světě, ale hlavně, jaký má dopad na politické systémy v zemích Oceánie (Austrálie, Rádži, Papua-Nová Guinea). Díky těmto rozsáhlým studiím se alternativní hlasování dostává z tohoto uzavřeného prostoru do povědomí celosvětové politologie.

Poprvé bylo alternativní hlasování použito v roce 1871 na Massachusetts Institute of Technology, kdy tuto metodu použil profesor architektury William Robert Ware, pro studenty při výběru nejoblíbenějšího spisovatele. Vycházel z návrhu britského advokáta Thomase Harého, tedy systému jednoho přenosného hlasu. Toto hlasování se nazývá v různých částech světa jinak, v USA je označováno termínem Systém okamžitého rozhodujícího utkání (instant runoff voting), v Austrálii je to Preferenční hlasování (preferential voting) nebo Majoritní preferenční hlasování (majority preferential voting), zatímco v Evropě se hovoří o Australském hlasování.

Alternativní hlasování je používané hlavně v jednomandátových obvodech, ve velmi zvláštním případě je možné ho použít jako určitou variantu semiproporčního systému ve vícemandátovém obvodě. Jeho nejdůležitější charakteristikou je možnost voličů vyjádřit očíslováním své kompletní preference ohledně kandidátů. Očíslováním volič určuje v jakém pořadí by kandidáty volil. Dochází tak k mnohonásobné volbě v rámci jednoho hlasování. Nejdůležitější jsou potom výsledky kandidátů na předních pozicích a zároveň kandidátů s nejméně hlasy. Nejprve se sečtou preferenční hlasy v prvním kole a zjišťuje se zda má některý z kandidátů více jak 50% hlasů, pokud tomu tak není, je vyškrtnut kandidát s nejméně hlasy. Hlasy voličů vyřazeného kandidáta se rozdělí podle jejich druhé preference, poté se opět zjišťuje, zdali má některý z kandidátů více než 50%. Není-li tomu tak, postupuje se stejným způsobem, tedy je vyřazen kandidát s momentálně nejméně hlasy, tyto hlasy se přerozdělí podle nižší preference, takto se postupuje dokud některý z kandidátů nepřekročí požadovanou hranici nebo dokud nezůstanou poslední dva kandidáti. V tomto případě pak vyhrává ten s vyšším počtem hlasů (Tamtéž: 125-128).

Alternativy alternativního hlasování

„Mezi jednotlivými variantami alternativního hlasování lze dále strukturovat podle toho, zda je po voliči vyžadováno, aby vyznačil své preference u všech kandidátů, nebo pouze u některých.

1) **Povinné alternativní hlasování**, jehož charakteristikou je nutnost voliče označit své preference u všech kandidátů, jinak je hlas neplatný. Tato varianta se používá od roku 1918 při volbách do australské dolní komory, od roku 1999 při volbách do parlamentu na Fidži a v některých australských státech (Jižní a Západní Austrálii, Tasmánii a Viktorii).

2) **Nepovinné alternativní hlasování**, které dává voliči svobodu v rozhodnutí, zda bude mezi kandidáty ustavovat preferenční, nebo indiferentní vztahy. Hlas voliče je v tomto případě platný i bez ohledu na to, u kolika kandidátů vyznačí své preference. Nepovinné preferenční hlasování se od osmdesátých let 20. století využívá v australských

provinciích Queenslandu a Novém Jižním Walesu a v minulosti se využívalo i na provinční úrovni v kanadských provinciích Alberta (1924-1955), Manitoba (1924-1936) a Britská Kolumbie (1952-1953). Tam, kde se využívá nepovinného preferenčního hlasování, je poměrně častou strategií „vykrmování“ (plumping) pouze jediného kandidáta bez udělení následujících preferencí. V Queenslandu a Novém Jižním Walesu se míra „vykrmování“ pohybuje kolem 30% (Chytilík-Hušek 2004: 88-89).

3) **Omezené alternativní hlasování**, které nějakým způsobem zužuje interval preferencí, které musí volič udělit, aby byl jeho hlas platný. Příkladem jsou volby v Papui-Nové Guineji, kde musí voliči podle úpravy z roku 2002 udělit minimálně tři preference, aby byl jejich hlas platný (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 129).“

Omezená či nepovinná varianta alternativního hlasování může vest k situaci, kdy zvítězí kandidát s menší než 50% podporou. To že volič nemusí vyznačit kompletní preference, může být v zemích s nízkou úrovní gramotností velkou výhodou, protože nebude velké množství neplatných hlasovacích lístků. Jinou možností v tomto případě jsou pokyny stran voličům (tzv. how to vote cards), obsahující předdefinovanou sadu preferencí. Se speciální úpravou voleb se můžeme setkat na Fidži, kde může volič vybrat na volebním lístku stranu nebo kandidáta, tím hlasuje pro pořadí kandidátů, které bylo předem určeno touto stranou nebo kandidátem.

K alternativnímu hlasování se blíží i některé další podtypy volebních systémů, nelze je však zařadit pod alternativní hlasování, protože se liší v zásadních bodech. Jedním z nich je volební systém v Nauru, kde probíhá hlasování podle Bordova systému, liší se tím, že probíhá ve vícemandátových obvodech, a díky tomuto rozdílu ho zařadíme k semiproporčnímu systému. Dalšími systémy, jenž jsou hodně podobné, jsou systémy které: „1) nepřihlíží ke všem preferencím, ale pouze k některým (např. prvním a druhým) anebo 2) ihned po zjištění prvních preferencí eliminují startovní pole kandidátů mnohem rozhodněji než alternativní hlasování (např. ponechají v soutěži pouze první dva kandidáty). V prvním z případů osciluje takový volební systém mezi alternativním hlasováním a systémem prvního v cíli, zatímco ve druhém

mezi alternativním hlasováním a silným dvoukolovým systémem (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 130).“

Charakteristiky alternativního hlasování:

„1) produkce vítězů, kteří získají absolutní většinu, 2) napomáhání agregaci příbuzných zájmů, 3) zabránění tříštění hlasů (vote splitting), 4) existenci sofistikované informace, kterou voliči při alternativním hlasování vyjevují, a 5) institut „preferenční výměny“ (preference swapping) jako prostředek centristické a umírněné politiky (Tamtéž: 130).“

To že by měl vítěz hlasování v obvodech získat absolutní většinu, je důležité stanovisko hlavně pro zastánce volebních reforem v zemích, kde je využíván systém prvního v cíli nebo jiný volební systém, kde k získání vítězství postačuje zisk nejvyššího počtu hlasů. Ovšem na základě zkušeností z australských federálních voleb, ani alternativní hlasování neposkytuje záruku, že strana, která má před distribucí druhých a dalších preferencí, a dokonce ani strana, která má nejvíce hlasů po této distribuci, nemusí být stranou, jenž získá nejvíce mandátů.

Napomáhání agregaci příbuzných zájmů znamená, že spolu mohou spolupracovat strany, které jsou v celostátní politice protilehlé. A to díky tomu, že hlasování probíhá v jednomandátových obvodech, tedy strany nejsou rozdělovány opačnou celostátní politikou a tématy o které se na celostátní úrovni opírají, ale spojují je témata na lokální úrovni. Mohou se třeba snažit o eliminaci kandidáta zastávajícího extrémní politické názory.

Zabránění tříštění hlasů je důležité hlavně pro území, kde nastává situace, kdy na voličskou základnu jedné z tradičních stran doráží strana, jejíž agresivní a vyhraněný postoj působí na voliče této strany tak, že této straně odebírá část hlasů, které jí pak scházejí v boji s dalším tradičním soupeřem.

Alternativní hlasování podává stranám jasnou a rozsáhlou informaci o preferencích voliče. Tato úplná informace posiluje mezistranické interakce,

tedy strany v procesu opakování vyjednávání přesně vědí, oč vyjednávají, protože důvěryhodnost závazku je vysoká. Tyto dohody může ještě více usnadnit, například povinná volební účast a také vysoká ochota voličů akceptovat instrukce o přidělení preferencí politické strany, které dávají svou první preferenci.

Institut preferenční výměny má za úkol odstranit význam lokalistické politiky a tím zajistit lepší kontrolu nominací i výměnu preferencí vedeními politických stran, a to hlavně v porovnání se systémem prvního v cíli, centralistickou politikou ve vnitrostranické dimenzi (Tamtéž: 130-132).

Trochu jiný pohled na účinky alternativního hlasování přináší W. Jaensch: „Z hlediska účinků volebního systému identifikuje při analýze australského případu jako základní znaky 1) povinnou volební účast, 2) nutnost seřazovat všechny kandidáty a 3) metodu přepočtu hlasů na mandáty. Tato kombinace podle něj velmi posiluje postavení malých stran v systému, které, aniž by byly nuceny vzdát se svých preferencí (a tím potencionálně i svého postavení v systému), mohou s velkými stranami vyjednávat o preferenční výměně a vznášet vůči velkým stranám rozsáhlé požadavky. Možnost vznášet tyto požadavky je podle Jeansche o to větší, oč více kontroluje malá strana svůj lektorát. Jen tehdy jsou její sliby či hrozby ohledně chování v procesu preferenční výměny věrohodné (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 133).“

2.3 Dvoukolové a vícekolové volební procedury

I přes to, že jsou vícekolové hlasovací procedury celkem rozšířeny ve volbách do dolních komor, mají velkou historickou tradici a nabízejí zajímavé výzkumné podněty, existuje jen málo srovnávacích studií těchto systémů. Vícekolovými volebními procedurami tedy jsou situace, jejichž pravidla jsou stanovena tak, že mohou vyžadovat ke zvolení kandidáta více než jedno kolo. „K většinovým volebním systémům pak lze zařadit pouze ty druhy vícekolového hlasování, které 1) buď probíhají v jednomandátových obvodech, nebo 2) probíhají ve vícemandátových obvodech, ale všechny mandáty přidělují jedné stranické kandidátce. Zbytkovou kategorii pak představují situace, v nichž se dvoukolově hlasuje ve vícemandátovém obvodu,

avšak mandáty mohou získat kandidáti z více kandidátních listin. Tento druh hlasování je nutno podle klasifikace volebních systémů, z nichž vycházíme v našem textu, přiřadit k semiproporčním systémům (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 142).“

„Mezi logikou jednotlivých variant vícekolových procedur existují přitom poměrně značné rozdíly vyplývající z potencionálně odlišných odpovědí na následující otázky:

1. Jaké jsou podmínky pro vítězství kandidáta v prvním kole (resp. Všech kolech, předcházejících závěrečnému hlasování)?
2. Jaké jsou podmínky pro postup kandidáta do závěrečného (typicky, avšak ne nezbytně, druhého) kola hlasování?
3. Jaké jsou podmínky pro dosažení vítězství v závěrečném kole hlasování?
4. Jsou podmínky vítězství podle bodů 1 a 3 konstantní, nebo se liší? (Tamtéž: 142)“

Evropě bude jako odpověď na první otázku převážně požadována nadpoloviční většina pro ukončení hlasování. V mimo evropských zemích už tomu, tak ale být nemusí. Například tzv. „Supermajoritu“ vyšší práh zvolení, stanovují volby sierraleonského prezidenta (55%). Častěji se však potkáme s využitím nižšího prahu a to např. při volbě kostarického prezidenta, kde je pro vítězství v prvním kole potřeba jen 40%, a dokonce třeba v Nikaragui zvítězí v prvním kole buď získá-li 40% hlasů, nebo alespoň 35% a zároveň o 5% náskok před dalším soupeřem.

„Odpověď na druhou otázku tvoří základ těch klasifikací vícekolových hlasování, které akcentují praktické aspekty výzkumu mezi situacemi, kdy do rozhodujícího kola hlasování postoupí:

1. předem určený počet kandidátů,
2. všichni kandidáti, kteří překonají stanovenou barieru,
3. všichni kandidáti z předchozího kola,

4. všichni kandidáti z předchozího kola a rozhodující hlasování je otevřeno i kandidátům novým (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 143).“

Pro prezidentskou volbu je nejčastější první varianta, a ve většině těchto případů počet kandidátů postupujících do rozhodujícího kola jsou dva. S počtem postupujících kandidátů, také úzce souvisí odpověď na třetí otázku a to kolik hlasů je potřeba na zvolení v rozhodujícím kole. V případě dvou kandidátů jde o absolutní většinu, u více kandidátů se bude jednat o většinu relativní.

Vícekolové hlasování je prověřené dlouholetou tradicí, používá se již od středověku v římskokatolické církvi, jeho vrcholem byl přelom 19. a 20. století, kdy bylo vícekolové hlasování nejpoužívanějším volebním systémem v evropských zemích. Nezasáhlo pouze britské ostrovy a jen lehce zasáhlo ve Skandinávii. Poté co dosáhlo svého vrcholu, bylo ve většině evropských zemích nahrazeno po první světové válce během „první vlny volebního inženýrství“ poměrnými volebními systémy. K dvoukolovému hlasování se v roce 1958 vrátila Francie, také bylo hojně využíváno v bývalých francouzských koloniích a to převážně v afrických zemích. Svůj druhý boom zažívá vícekolové hlasování na konci osmdesátých let 20. století v zemích východního bloku a afrických zemích. V současnosti se využívá v prosovětském regionu (Bělorusko, Kyrgyztán, Uzbekistán, Turkmenistán), subsaharské Africe (Středoafrická republika, Komory, Kongo, Gabon, Mali, Mauretánie, Togo) a jinde ve světě (Bahrajn, Kuba, Egypt, Francie, Haiti, Írán, Kiribati, Montserrat, Severní Korea, Vietnam). Dvoukolové hlasování v zemích jako Maďarsko, Kazachstán nebo Tádžikistán spadá pod složku smíšeného volebního systému (Tamtéž: 144-146).

Charakteristika vícekolového hlasování:

Vícekolové hlasování dává příležitost opakované volby, ta dává možnost voliči v prvním kole svobodně vyjádřit svou preferenci a ve druhém kole, nenastoupí-li do něj jím preferovaný kandidát z prvního kola, hlasovat pro svou druhou nebo třetí preferenci. Z neúspěchu své první preference však již nemůže obviňovat volební

systém, nýbrž většinou vůli ostatních voličů, kteří do rozhodujícího utkání vyslali jiné kandidáty. Nejen že je otevřený prostor pro voliče, ale také se otevírá prostor pro politické strany, jenž mohou reagovat na výsledky prvního kola, vyjednávat o přesunech podpory vyřazených kandidátů či dokonce stažení některého z kandidátů. Dvoukolové hlasování tak má podle Sartoriho reduktivní účinek vůči malým stranám, který se však neprojevuje stejně silně u všech typů malých stran. Nejsilnější účinek působí proti kandidátům antisystémových (extrémistických, extrémních a izolovaných) stran, které dosáhnou nejlepší podpory již v prvním kole, ale při přesunu hlasů v druhém kole, již nezískají žádné další a jejich podpora je tímto eliminována. U malých stran s rozloženou celostátní podporou velmi záleží na tom, jak je určena bariéra pro vstup do druhého kola. Zde je třeba rozlišovat na dva systémy dvoukolového hlasování, jedním je silné dvoukolové hlasování, kde do druhého kola projdou pouze dva nejúspěšnější kandidáti z prvního kola, zatímco v druhém případě jde o slabý systém hlasování, kde nejsou kladeny pro postup do druhého kola žádné bariéry a nebo se odehrává ve vícemandátovém volebním obvodu. Silný dvoukolový systém by měl podle Sartoriho umožnit eliminaci antisystémových stran a zároveň zachovat relevanci malých stran, zatímco slabý dvoukolový systém umožňuje udržet relevanci oběma typům těchto malých stran (Chytilek-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 149).

S tímto Sartoriho modelem účinků dvoukolového hlasování však někteří další autoři nesouhlasí a vznášejí připomínky. Třeba je možné namítnout, že Sartori skoro vůbec nepočítá s mírou koordinace mezi stranami a jejich voličskou základnou. Ta je dosti často velice volná a dá se předpokládat, že se část voličů nebude ve druhém kole řídit doporučením strany, kterou volilo v prvním kole, ale zvolí „strategický ústup“ a voleb se nezúčastní. Toto ještě podporuje okolnost, že strany neznají v tomto hlasování ordinální preference voličů, a tak dohody, které uzavírají nejsou zcela věrohodné (Chytilek 2005).

Se Sartorim také nesouhlasí anglická politoložka Sarah Birchová, jenž tvrdí, to že dochází k dvojímu hlasování nepřináší v dnešní době příležitost, ale spíše problém. Zvláště kritickým obdobím je podle ní období mezi prvním a druhým kolem voleb, v tomto období se totiž ukážou šance jednotlivých účastníků volebního procesu

na konečné vítězství a to zároveň ukazuje jakou každá strana zvolila strategii. Tyto strategie a šíře jejich použití se se v jednotlivých zemích odvíjí od historie a rozsahu demokratické tradice. Jednotliví aktéři mají velkou možnost vyhodnotit svoje šance na úspěch a rozhodnout se pro včasný a strategický ústup ve chvíli, kdy usoudí, že jejich hlas (voice) v ní je příliš slabý. Tento proces obvykle nastává v zemích, kde jednotliví účastníci voleb nemají dlouhodobou informaci o tom, jak si stojí u voličů. Jednorázový (byť vícekolový) volební akt se pro ně stává loterií a neexistuje tak loajalita (loyalty) těchto účastníků k němu. Se Sartorim se shoduje na tom, že dvoukolové hlasování eliminuje antisystémové strany, toto ale může mít za následek, že se takovéto malé strany, již nebudou chtít nadále v politice realizovat. Tímto vzniknou méně strukturované stranické systémy, kde nastává problém vyjednávání mezi politickými stranami a vznikají parlamenty, obsazené roztříštěných společenství. Proto jsou efekty dvoukolového hlasování podle Birchové značně nepředvídatelné a vysoce závislé na příznivé shodě okolností. Toto vede Birchovou k přesvědčení, že všechny následky za zvolení kandidáta ve druhém kole přesvědčivějším nejvyšším počtem než v systému prvního v cíli, jsou příliš vysoké. Tyto její argumenty podporuje i estonský politolog Rein Taagepera, i když mnohem neutrálnějším způsobem z pozic volební fyziky (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 150-151).

2.4 Doplnkové hlasování

„Doplnkové hlasování (supplementary vote) je pokročilým volebním designem, který v sobě spojuje parametry prvního v cíli, alternativního hlasování a silného dvoukolového systému. Jeho základními znaky jsou:

- 1) (Obvykle) nepovinná možnost voličů udělit kromě první preference ještě nejméně jednu další „doplnkovou“ preferenci (jejich maximální počet je stanoven předem a v každé zemi či volbách, kde se doplnkové hlasování používá, se může lišit).
- 2) Existence „instančního“ druhého kola, ke kterému dochází v případě, že v prvním kole žádný z kandidátů nezíská nadpoloviční většinu. Do tohoto druhého kola postupují dva nejlépe umístění kandidáti. Ostatní kandidáti jsou eliminováni

a následně probíhá kontrola, kterému ze zbylých dvou kandidátů udělili voliči eliminovaných kandidátů svou další preferenci (případně který z nich u nich stojí výše, pokud udělili preference oběma). Preferovanější kandidát získává další hlas. Teprve v případě, že volič eliminovaného kandidáta nepreferoval ani jednoho ze zbylých dvou kandidátů, je jeho hlas nevyužitý. Vítězem se stává ten z dvojice kandidátů instančního druhého kola, který získal více hlasů. Označení doplňkové hlasování pochází od Plantovi komise pro reformu britského volebního systému do britské Dolní sněmovny z roku 1993, pro jeho dřívější varianty se využívalo označení kontingenční hlasování (contingent vote)(Chytilek-Hušek 2004: 89).“

„Doplňkové hlasování přináší zajímavou možnost pro etnický či jinak rozdělené společnosti, zejména typu „dva velcí kandidáti plus několik menších“, protože na jednu stranu zvýhodňuje kandidáty se silnou „kmenovou“ podporou (prvními preferencemi), na druhou stranu je nutí k dostředivé politice vzhledem ke kandidátům malých stran, aby si u nich zajistili případnou podporu a výhru s hlavním soupeřem (Chytilek-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 160).“

S doplňkovým hlasováním se můžeme setkat např. při volbě prezidenta Srí Lanky. Voliči udělují jednu dodatečnou preferenci při volbě ze tří kandidátů, pokud je kandidátů více jak tři, udělují dvě dodatečné preference. Dále se můžeme setkat s doplňkovým hlasováním také v místních volbách v Anglii. Například při volbě starosty Londýna (Greater London), kde má volič k dispozici jeden doplňkový hlas bez ohledu na počet kandidátů. Na jiném případě volby starosty v anglickém městě Torbay je možné ukázat určitou hybridnost systému doplňkového hlasování. Ukázalo se, že v případě kandidatury mnoha kandidátů, představuje systém doplňkového hlasování pro voliče překážku v podobě koordinačních problémů. Kandidovalo zde 14 kandidátů (3 straničtí a 11 nezávislých), do druhého instantního kola postoupil kandidát konzervativců (21,9%) a kandidát liberálních demokratů (14,8%). Jenže po přepočtu hlasů vyřazených kandidátů s ukázalo že jen pětina voličů udělila druhou preferenci některému z kandidátů, jenž se dostali do druhého kola. Vítěz tak byl zvolen pouhými 29,4% hlasů voličů. Tento příklad nám demonstruje rozdíl mezi úpravou

doplňkového hlasování na Srí Lance a v Tobray. Kdyby i v Tobray byla udělována třetí preference, je pravděpodobné, že vítěz by zvítězil z mnohem větší podporou.

Na tento problém se strategickou koordinací voličů doplňkového hlasování poukazuje i Henk van der Kolk na 19 příkladech voleb anglických starostů z let 2000-2005, v těchto volbách byli pouze dva zvoleni nadpoloviční většinou bez nutnosti druhého instantního kola, po přepočítání druhého kola k nim přibyli jen další dva. To tedy znamená, že zhruba třetina voličů v britských podmínkách svůj hlas nevyužije efektivně, protože jejich první ani druhou preferenci nedají kandidátovi postupujícímu do druhého kola. „Účinek systému doplňkového hlasování tedy záleží na 1) rozsahu možnosti voličů udělovat dodatečné preference a zejména 2) na jejich ochotě tak skutečně činit. Tyto parametry, společně s existencí druhého instantního kola vzdalují doplňkové hlasování alternativnímu hlasování a přibližují ho spíše silnému dvoukolovému systému, či dokonce k systému prvního v cíli. Srílanský případ nás vede k závěru, že doplňkové hlasování má pro stranický systém potenciálně rozhodně menší dostředivý efekt než hlasování alternativní (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 160-163).“

2.5 Blokové (stranické) hlasování (block vote, party block vote)

Systém blokového (alias „blokového stranického“) hlasování je na pomezí systému prvního v cíli a systému neomezeného hlasování (unlimited vote), s nímž bývá nesprávně zaměňován. I zde mají voliči jen jeden hlas, jako v systému prvního v cíli, tento hlas však připadne více kandidátům (hlavní styčný bod s unlimited vote), neboť oproti systému prvního v cíli se volí ve vícemandátových obvodech. Volič si tedy vybírá mezi kandidátními listinami, na nichž je tolik kandidátů, kolik mandátů je v daném volebním obvodu k dispozici. Stejně jako u systému prvního v cíli vítězí ta kandidátní listina, která obdrží nejvyšší počet odevzdaných hlasů (Chytilík-Hušek 2004: 91-92).

Se systémem blokového hlasování se můžeme v současné době setkat u volby do dolních komor v Džibutsku a Singapuru a jeho specifickou modifikaci, která se spíše

blíží neomezenému hlasování, představují libanonské konfesijní kandidátky. Další speciální varianta se funguje v Čadu, Kamerunu a Senegal, jako součást smíšených systémů.

Systém blokového hlasování se vyznačuje svojí jednoduchostí, nemusí se vždy vyznačovat možností úspěchu minoritních skupin prosadit se do parlamentního zastoupení, to záleží na tom, zda je tato možnost zaručena díky ustanovení volebního systému, aby byly navrhovány kandidátní listiny obsahující takové minoritní skupiny. Toto opatření si zavedly jen některé státy (Singapur, Džibutsko, Libanon). V těchto zemích lze spíše používání tohoto systému spojit se snahou do té doby dominantní politické síly pojistit se své šance ve volbách a posílit svojí pozici.

Účinky blokového hlasování se tedy odvíjejí od nastavení parametrů politické obce, v níž se využívá. Pokud se jedná o stát s jednostranicky nastavenou obcí, bude účinkem konzervace stranického formátu volebního systému. Pokud se bude jednat o stát s méně než dokonale strukturovanou pluralistickou obcí, účinek bude ovlivňovat značný význam teritoriální charakteristiky volebních obvodů, nebo dokonce může docházet k případné manipulaci s jejich hranicemi (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 163-166).

Shrnutí většinových systémů:

Většinový volební systém je srozumitelnější než ostatní systémy, proto je hojně využíván v zemích s nižší gramotností. Je srozumitelnější, protože se volí konkrétní osoby, jednodušší je i sčítání hlasů a přidělování mandátů. Tím, že jsou voleni jednotlivci, je omezen vliv politických stran, kandidát samozřejmě musí mít podporu politické strany, ale jeho zvolení záleží hlavně na jeho konkrétních vlastnostech. Prosazují se tedy jasně vyhraněné osobnosti.

Většinový volební systém se tedy dělí na většinový volební systém s relativní většinou (Plurality system), vítězem se stává kandidát s největším počtem hlasů bez ohledu na získané procento hlasů. Nevýhodou této volby relativní většinou je vysoký počet propadnutých hlasů, může se tedy stát, že zvítězí kandidát s velice nízkým poměrem počtu hlasů, jen o něco vyšším než mají ostatní. Druhou variantou

je většinový volební systém s absolutní většinou (majority system), v tomto případě se vítězem stává kandidát, který získal nadpoloviční počet hlasů. Rozhodovat se může v jednom nebo dvou (více) kolech podle daného typu většinového volebního systému.

V případě propadnutí velkého množství hlasů (vyhraje strana se ziskem třeba 15% hlasů) se ukazuje, asi největší nevýhoda většinového volebního systému, že deformuje výsledek voleb, toto nahrává velkým stranám. To znesnadňuje pozici zástupců minoritních skupin, ale třeba i žen. Naopak výhodou je poměrně úzká a vazba zastupitele a voličů, a také to, že většinou dochází k vytvoření jednobarevného většinového zastupitelského orgánu, který tak jednodušeji prosazuje své politické záměry své volební kampaně a vytváří politickou stabilitu a je velice akce schopný.

3. Semiproporční volební systémy

3.1 Bordovo hlasování

Bordovo hlasování (Borda rule, point vote) je představitelné jak v jednomandátových i vícemandátových obvodech a patří tak na rozhraní většinových a semiproporčních systémů. Volič seřadí všechny kandidáty, čímž projeví své preference, poté jsou jednotlivým kandidátům přiděleny body podle předem určených pravidel a zvítězí kandidát s nejvyšším počtem bodů. Jean-Charles de Bordy navrhl tento systém již v roce 1770, ještě před ním již v roce 1433 podobný systém navrhoval Mikuláš Kusánský pro volbu císaře Svaté říše římské. Bordy navrhoval, aby bodová vzdálenost mezi všemi kandidáty byla konstantní. Můžeme se ale i setkat se situací, kdy za použití stejného systému, bodové odstupy jsou různé. Je to typické pro sportovní klání, například ve světovém poháru v lyžování nebo jsme se s tímto bodováním mohli setkat v závodech Formule 1, které dávají vítězům větší bodový náskok před zbytkem soutěžního pole. Ve volebním procesu se můžeme s nestejným bodovým odstupem setkat při volbách do dolní komory v Nauru (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 167).

Bordovo hlasování při malém počtu kandidátů má za následek, že dochází k strategickému hlasování ve snaze eliminovat některé nežádoucí kandidáty. Naopak při velkém počtu kandidátů vede k produkci Condorcetova vítěze, což zvyšuje jeho efektivitu. Tuto zvyšující se efektivitu při zvětšujícím se počtu kandidátů, pak Merrill nazývá „utilitaristickou efektivitou“ (utilitarian efficacy) a Bordovo hlasování považuje i po zvážení dalších kritérií, jako je objem informací o hlasování dostupných po jeho skončení a relativně nízké nároky na voliče, za možná nejlepší systém v masových demokraciích.

V současných politických podmínkách, se ale Bordovo hlasování skoro vůbec nevyskytuje. Je využíváno v Nauru k volbám do dolní komory, dále pak je využíváno

při výběru kandidátů na prezidenta Kiribatské republiky. Jediné známe využití Bordova hlasování jako většinové volby existuje ve Slovinsku, kde jsou Bordovým hlasováním voleni zástupci národnostních menšin (italské a maďarské) do parlamentu, kde mají místo zaručené ústavou. Bordovo hlasování tedy zatím není moc prověřené praxí a s ohledem na možnosti strategického hlasování a malou předvídatelnost je málo pravděpodobné, že by se hojněji rozšířil a už vůbec ne při volbě do první komory některého teritoriálně-politického útvaru (Tamtéž: 168-169).

3.2 Schvalování

Schvalování (approval vote) je možné používat v jednomandátových i vícemandátových obvodech. Volič uděluje minimálně stejný počet hlasů, jako je počet kandidátů, nebo přiděluje hlasů více, než se obsazuje mandátů ve voleném tělese. Každého kandidáta může schválit, tím že mu dá hlas, tyto hlasy může přidělit i určitému počtu kandidátů a tím je schválit. Mandáty jsou pak obsazeny kandidáty s nejvyšším počtem hlasů (schválení).

Tento volební systém připouští rozsáhlé formy strategického hlasování, penalizuje kandidáty, kteří jsou politicky vyhranění či jinak vybočují z řady. Při volbách do dolních či horních komor, ale tento systém využíván v současnosti není, podobnou schvalovací volbou probíhá výběr generálního tajemníka OSN. Nejznámějším historickým případem využití podobného systému, tedy systému schvalování, je volba amerického prezidenta sborem volitelů v letech 1788-1800. Každý ze sboru volitelů měl dva hlasy, ten kandidát, který získal většinu hlasů se stal prezidentem, kandidát na druhém místě viceprezidentem.

Variantou schvalování je ještě tzv. „negativní schvalování“ nebo „odmítání“ (negative vote, disapproval vote). Odmítání funguje na podobném principu, volič má stejný počet negativních hlasů, jako je kandidátů, pokud dá kandidátovi hlas, znamená to odmítnutí kandidáta. Mandáty jsou pak obsazeny kandidáty s nejmenším počtem negativních hlasů (odmítnutí)(Chytilík-Hynek 2004: 102).

3.3 Neomezené hlasování

Systém neomezeného hlasování (unlimited vote) je systém, který někteří autoři zařazují do většinového systému, jednou jako variantu blokového hlasování, nebo jako systém prvního v cíli ve vícemandátovém obvodu, kde volič má tolik hlasů, kolik je mandátů. My ho zařadíme jako systém semiproporční.

Je sice možné že konečný výstup voleb bude většinový, a i nejméně preferovaný kandidát strany porazí nejvíce preferované kandidáty ostatních stran a tak všechny mandáty připadnou jedné straně. Ale pro klasifikaci tohoto systému pro nás nebude důležitý tento ideální výsledek, ale možnosti, které nám systém neomezeného hlasování nabízí. Možnost dát hlas kandidátům různých stran dává možnost, že nejvíce preferovaný kandidát malé strany porazí méně populární kandidáty velkých stran a mandáty, tak budou rozděleny mezi více politických stran. Dalším z důvodů je spojení neomezeného hlasování se systémem prvního v cíli. Může totiž nastat varianta, kdy je po vítězích voleb požadováno překročení určitého limitu. Sečtou se hlasy po prvním kole, pokud se stane, že určený limit nepřekoná dostatečný počet kandidátů, tak se koná druhé kolo s omezeným počtem kandidátů, nebo dojde k přenosu preferencí, který je odvozen od principu alternativního hlasování. Posledním důvodem je maximální počet voličských hlasů vázaný na počet obsazovaných míst. Toto je hlavní rozdíl mezi schvalováním a neomezeným hlasováním, zatím co při schvalování není počet hlasů omezen počtem křesel v parlamentu, v neomezeném hlasování více hlasů přidělit nelze.

Neomezené hlasování moc rozšířené není, můžeme se s ním potkat v zemích, bez standardní demokratické svobodné stranické soutěže (Kuvajt, Laos nebo Sýrie). V těchto zemích je jasná převaha jedné strany a vede to k „supervětšinovým“ výsledkům voleb. To že v podmínkách, kde nedominuje jedna strana, jsou výsledky různorodé a nutí strany k různým strategiím, je možné pozorovat na výsledku voleb regionálních zastupitelstev na Slovensku již od roku 2001, kdy byl systém neomezeného hlasování v těchto volbách zaveden. Zde systém ukázal několik tendencí vycházejících z nedostatečně strukturovaného stranického systému. Hned v prvním

volbách v roce 2001 doplácely strany na nedostatečnou sílu a ještě spíše na neuzavření vhodných koalicí. A tak docházelo k tomu, že více mandátů připadlo straně s menším počtem hlasů. Upravení strategie kandidujících stran a nedostatečná oddanost voličů stranám přispěly k tomu, že alespoň v případě Slovenska se výstupy systému neomezeného hlasování zřetelně vzdálily většinovému výsledku. Výstupy voleb, ale není možné ani označit za poměrné, protože se setkáváme s velkou odchylkou od proporcionality (Chytilek-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 172-174).

3.4 Omezené hlasování

Systém omezeného hlasování (limited vote) představuje zajímavou variantu semiproporčního systému, protože na úrovni obvodu poskytuje větší pestrost. Volič má k dispozici ve vícemandátovém obvodu méně hlasů než je mandátů, zároveň však více než jeden. Hlasy není možné kumulovat. Tento systém snižuje možnost obsadit všechny mandáty kandidáty velké strany, a dává příležitost kandidátům menších stran. Velké strany se budou bát nominovat více kandidátů než má volič hlasů, protože by se mohlo stát že mezi mnoho jejích kandidátů se hlasy rozmělní a budou poraženi kandidátem menší strany, jenž bude zástupcem některé etnické či politické menšiny. S tímto systémem se můžeme setkat při volbách do španělského Senátu v některých provinciích (Tamtéž: 175-176).

3.5 Jeden nepřenosný hlas

V systému jednoho nepřenosného hlasu (single nontransferable vote, SNTV) udělují voliči ve vícemandátovém obvodu, jeden hlas jednomu kandidátovi, nehlasuje se pro kandidátku a hlas se nedá delegovat, takže vítězi se stávají kandidáti s nejvyšším počtem hlasů. Systém jednoho nepřenosného hlasu měl dříve svůj velký význam ve východoasijských zemích, v současnosti se už od něj ale upouští. Účinky systému jednoho nepřenosného hlasu jsou velice závislé na podmínkách fungování politické obce, kde je realizován. Důležitá je velikost volebního obvodu, čím je větší, tím je zaručena větší proporcionalita výsledků voleb (Chytilek-Hynek 2004: 99).

„Hlasy voličů jsou nepřenositelné, což strany nutí 1) odhadovat, kolik jejich kandidátů má v daném volebním obvodu šanci na zvolení, 2) nominovat právě tento počet kandidátů, 3) zajistit jim rovnoměrnou podporu. Jedině tak zabrání strany suboptimálnímu převodu hlasů na mandáty. Jde zejména o minimalizaci následujících nebezpečí, které číhají v každém volebním obvodu: 1) nasazení příliš mnoha kandidátů (ve čtyřmandátovém obvodu nasadí strana čtyři kandidáty, z nichž každý získá 8% a všichni jsou eliminováni, ačkoli kandidáti této strany získali 32% hlasů voličů, kdyby strana nasadila pouze jednoho kandidáta, voliči by do něj soustředili svou podporu a byl by zvolen), 2) nasazení nedostatečného počtu kandidátů (strana nasadí ve čtyřmandátovém obvodu jen dva kandidáty, každý z nich získá 40% hlasů, kdyby strana nasadila tři kandidáty, byli by pravděpodobně rovněž všichni zvoleni, takto strana získá jen dva mandáty ze čtyř, ačkoli její kandidáti obdrželi 80% všech hlasů), 3) nasazení kandidátů s nerovnoměrnou podporou (strana nasadí ve čtyřmandátovém obvodu tři kandidáty, z nichž jeden získá 55% a zbylí dva po 5% hlasů, zvolen je pouze první z nich, ačkoli strana v daném obvodu získala 65% hlasů). Obtížnost minimalizace prvního, druhého a zejména třetího nebezpečí stoupá s tím, kolik mandátů může strana v daném volebním obvodu reálně získat (Chytílek-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009, 177-178).“

3.6 Kumulované hlasování

Kumulované hlasování (cumulative vote) je systém podobný neomezenému hlasování, volič ve vícemandátovém obvodu má tolik hlasů, kolik je mandátů. V kumulovaném hlasování však má volič možnost, jak napovídá již samotný název, hlasy kumulovat (udělit více hlasů jednomu kandidátovi). Tato vlastnost dává větší šanci na úspěch menším stranám, kdy se hlasy kumulují mezi menší počet kandidátů. Zároveň tím dává větší možnost prosadit se zástupcům různých zájmových skupin (etnických, lokálních). Zda se tyto menší strany a zastánci minoritních zájmů prosadí, velice záleží na nominaci vhodného počtu dostatečně silných kandidátů. Systém kumulovaného hlasování není moc používán a je spíše označován za systém používaný

v minulosti. Přesto se s ním můžeme v současnosti setkat na nižší úrovni v některých státech USA (Chytilík-Hynek 2004: 97-98).

Shrnutí Semiproporční volební systémy:

Semiproporční volební systémy jsou kompromisem mezi většinovými a poměrnými systémy. Často se stává, že dojde k většinovému výsledku, ale nemusí to tak platit vždy. Tyto systémy jsou o něco složitější než většinové systémy, ale tím dávají voliči větší možnost uplatnit své preference, kdy volič vlastně v průběhu jednoho hlasování volí třeba i více kandidátů v určitém pořadí, udělením různého počtu hlasů, či různé síly těchto hlasů (určení pořadí). Volič díky těmto možnostem má i možnost volit, tak že určuje koho by nechtěl vidět zvítězit, tedy sestavuje škálu kandidátů od těch které preferuje až k těm, které nehodlá tolerovat. Účinky hlasování voliče se, tak odvíjejí od počtů hlasů, kterými volič disponuje, ku počtu mandátů rozdělovaných v daném obvodu, a možnosti kumulace hlasů. Nevýhodou semiproporčního systému je jeho složitost. Na druhou stranu, pokud se volič seznámí s daným typem a jeho účinky na hlasování, dává mu to velký prostor pro strategické hlasování. Semiproporční systémy se většinou využívají ve vícemandátových obvodech, ale některé typy lze užít i v obvodech jednomandátových.

4. Poměrné volební systémy

4.1 Listinné poměrné volební systémy

Listinné poměrné systémy nebudeme dělit na různé podruhy, ale zaměříme se na jejich vlastnosti, které je definují. Právě tyto proměnné vlastnosti utvářejí a ovlivňují účinky na stranický systém. Na základě těchto vlastností tento systém dosahuje vysoké proporcionality a umožňuje uvažovat o úspěchu ve volbách menším stranám.

„Mezi hlavní proměnné listinných poměrných systémů patří tyto čtyři:

- a) velikost volebního obvodu,
- b) volební formule, tedy matematický postup, který je používán pro převod hlasů na mandáty,
- c) existence a výše uzavírací klauzule,
- d) počet a charakter úrovní, na nichž probíhá distribuce mandátů.

Tyto proměnné se mohou různým způsobem navzájem doplňovat, tlumit či naopak posilovat (Lebeda 2001: 425-426)“.

Velikost obvodů

Velikost volebního obvodů je nejdůležitější proměnnou, právě velikost volebního obvodu nejvíce ovlivňuje proporcionalitu a charakter volebního obvodu. Označuje se M (magnitude). M označuje počet mandátů obsazovaných v daném obvodu, podle velikosti M lze obvody rozdělit na tři kategorie, malý obvod s 2 až 4 mandáty, střední 5 až 9 mandátů a velký s 10 a více mandáty, takto je rozděluje Taagepera a Shugart. Velikost volebního obvodu má vliv na míru proporcionality, čím větší obvod, tím vyšší proporcionalita. Za zlomový bod mezi disproporcionalitou a proporcionalitou se dá označit obvod s velikostí $M=5$ a $M=6$.

Volební formule

Volební formule jsou metody na převod hlasů na mandáty. Formule rozdělujeme na volební kvóty a volební dělitelé. Nejdůležitější jsou Hareova kvóta a d'Hondtův dělitel.

Volební kvóty jsou u nás nazývané jako metody volebního čísla, v zahraničí jako metody největších zbytků (largest remainders). Operují s celkovým počtem odevzdaných hlasů (votes) V a celkovým počtem mandátů (seats) S , výsledkem je kvóta (quota) Q . Podle kvóty jsou pak stranám rozdělovány mandáty.

Hareova kvóta

Je to původní kvóta, též nazývaná „jednoduchá kvóta“ (Hareova podle anglického právníka Thomase Hareho). Formule funguje tak, že se vydělí počet všech platných hlasů počtem všech mandátů, tím vznikne hodnota kvóty, vyjadřující počet hlasů na jeden mandát ($Q=V/S$). Strana získá mandáty podle toho, kolikrát se hodnota kvóty vejde do počtu jejich získaných hlasů. Většinou ale takto nejsou rozděleny všechny mandáty, a tak je třeba zbývající mandáty přerozdělit podle nějaké další metody.

Hagenbach-Bischoffova kvóta

Také označována jako „Droopova kvóta“ je modifikací Hareovy kvóty. Tato formule má zabránit velkému zbytku nerozdělených mandátů, a tím zajistit menší ovlivnění výsledku voleb přerozdělováním zbylých mandátů. Využívá k tomu snížení kvóty a to tak, že počítá, jako by se rozdělovalo o jeden mandát více než ve skutečnosti. Kvóta je pak nižší a zůstane méně nerozdělených mandátů (Lebeda 2008).

$$Q=V/(S+1)$$

Kvóta Imperiali a posílená kvóta Imperiali

Jedná se o další modifikaci Hareovy kvóty na úplně stejném principu, jako používá Hagenbach-Bischoffova kvóta. Rozdíl je pouze ten, že se k S přičítají dva resp. tři mandáty.

$$Q=V/(S+2) \qquad Q=V/(S+3)$$

Nelze jí využít v každém systému bez problémů, mohlo by totiž dojít k situaci, kdy bude rozděleno více mandátů, než je skutečně k dispozici. Je vhodná k využití v systému, kde kandiduje velké množství stran.

Hareova-Niemeyerova formule

Hareova-Niemeyerova formule již není kvóta, ale pracuje na jejím principu. Výsledkem této formule je přímo číslo mandátů náležejících straně.

$$s = v \cdot (S/V)$$

Počet mandátů pro konkrétní stranu (s) je, podíl celkového počtu mandátů (S) a součtu všech platných hlasů (V) a vynásoben ziskem hlasů konkrétní strany (v).

Metody pro přidělování zbylých mandátů

Protože mandáty nejsou většinou rozděleny všechny, je třeba je rozdělit podle jedné z následujících metod.

Metoda největších zbytků je asi nejpoužívanější metodou, je postavena na podstatě přidělení mandátů stranám s největšími zbytky, které již nepřekročí kvótu. S touto metodou lze každé straně přiřknout maximálně jeden mandát.

Metoda největších průměrů je alternativním řešením, mandáty získávají postupně strany, které mají nejvyšší průměrný počet hlasů na mandát, o jehož přidělení

se právě jedná. Touto metodou může jedna strana získat i více než jeden dodatečný mandát.

Další skrutinium přiděluje mandáty na základě převodu nerozdělených mandátů z více základních obvodů do obvodu na vyšší úrovni (regionální, celostátní úroveň). Ve druhém skrutiniu jsou buď aplikovány znova kvóty, nebo je využit některý z volebních dělitelů.

Volební dělitelé

Volební dělitelé jsou druhá varianta volebních formulí. Všechny mandáty rozdělují v jednom skrutiniu beze zbytku. Mandáty jsou rozdělovány postupně na základě aktuálních průměrů hlasů.

D'Hondův dělitel

Tento dělitel je alternativním přístupem k proporcionalitě, snaží se eliminovat nadprezentaci nejsilnější strany, přesto jeho účinek vede k větší disproporcionalitě ve prospěch větších stran. Podporuje pravidlo, aby strana nedosáhla na mandát, dokud má nižší průměrný počet hlasů na jeden mandát než jiná strana. Mandát je přisouzen straně, která zrovna vykazuje nejvyšší průměrný počet hlasů. Výpočet tedy probíhá takto: Hlasy které strany získaly jsou vyděleny postupně řadou celých čísel (1,2,3,4 atd.). Z těchto vypočtených podílů je vybrán stejný počet nejvyšších podílů, jako je mandátů a jsou jim mandáty přiděleny. Tento dělitel je nejrozšířenější volební formulí poměrných systémů.

Dělitel Sainte-Lauguého

Funguje na stejném principu jako D'Hondův dělitel, jen s jinou řadou dělitelů a to řadou lichých čísel (1,3,5,7 atd.). Má tedy trochu jiné účinky, je upravená ve prospěch určitého typu stran, účinky tohoto dělitele napomáhají malým a středním stranám.

Modifikovaný dělitel Sainte-Lauguého

Jedná se o úpravu zvýhodňující středně velké strany. V řadě lichých čísel je jednička upravena na hodnotu 1,4. Poté řada normálně pokračuje lichými celými číslicemi (3,5,7 atd.). Tato modifikace se využívá ve Skandinávii.

Modifikovaný Huntingtonův dělitel

Americký matematik Edward Huntigton odvodil matematickou řadu, která nezvýhodňuje ani malé ani velké politické strany. Pro přidělení mandátů se volební výsledky postupně dělí čísly (0.66, 1.41, 2.45, 3.46, 4.47 atd.).

Dělitel Imperiali

Hlasy se dělí řadou čísel začínajících dvojkou (2, 3, 4, 5), to že se začíná od dvojky, zvýhodňuje velké strany před malými. Může se stát, že strana získá nadpoloviční většinu mandátů, aniž by získala nadpoloviční většinu hlasů.

Modifikovaný d'Hondtův dělitel ČR

Česká varianta dělitele používaná při volbách do krajských zastupitelstev, jehož účinky se odvíjejí od velikosti volebního obvodu, čím menší obvod, tím více se výsledky podobají děliteli Imperiali, naopak při velkém obvodu, se výsledek blíží klasickému d'Hontovu děliteli. V této české variantě se začíná místo jedničkou hodnotou 1,42, poté se již pokračuje v číselné řadě (1,42, 2, 3, 4 atd.).

Dánský dělitel

Začíná jedničkou a dále pokračuje po třech celých číslech (1, 4, 7, 10, atd.). Tímto zvýhodňuje malé strany oproti velkým. Je velice disproporční i proto se v současnosti nikde při parlamentních volbách nevyužívá.

Uzavírací klauzule, kvorum

Uzavírací klauzule je nástrojem pro zabránění rozmělnění politické moci mezi velké množství politických subjektů. Jde o mez (zákonem určené procento získaných hlasů) potřebnou pro vstup do skrutinia k přerozdělování mandátů. Tato mez se většinou pohybuje od 2% do 5%, pro koalice bývá vyšší třeba kolem 10% (v Čechách 10% pro dvoučlenné, 15% tříčlenné, 20% čtyř a vícečlenné koalice). Uzavírací klauzule může být stanovena pro procenta hlasů z celého státu, kdy se po překročení této meze strana uchází o mandáty ve všech obvodech. Nebo se uzavírací klauzule použije již v samotných obvodech. V tomto případě se mohou o mandáty v obvodě ucházet strany, které překročí uzavírací klauzuli v daném obvodě, ale na celostátní úrovni by součet jejich získaných hlasů klauzuli nepřekročil. Zajímavý kompromis mezi těmito možnostmi používá Švédsko, pro účast na rozdělování mandátů strana musí, získat 4% hlasů v celé zemi, nebo 12% hlasů v některém z volebních obvodů.

Volební kvorum je přesně určený minimální počet získaných hlasů pro účast ve skrutiniu. Jeho účinek je velmi ovlivněn volební účastí, vyšší účast znamená menší překážku pro malé strany k překonání kvora, naopak při nižší účasti je to mnohem složitější.

Počet úrovní volebních obvodů, počet skrutinií a jejich charakter

Tyto dvě proměnné mají za úkol, udržovat velikost volebního obvodu, tak aby byl volič v kontaktu s poslancem a zajistit vysokou proporcionalitu systému. Typy systémů užívajících více skrutinií máme dva:

Systém zbytkových mandátů ze zbytkových hlasů, kde se tyto mandáty a hlasy převádějí na vyšší úroveň volebních obvodů. Charakteristickou vlastností tedy je, že v prvním skrutiniu se rozdělují mandáty použitím některé z kvót, nerozdělené mandáty a nepoužité hlasy se převádějí do druhého skrutinia na vyšší úrovni, zde se sečtou a pomocí některé formule se rozdělí. V tomto systému určuje míru proporcionality kvóta použitá v prvním skrutiniu, a se zvětšujícím se počtem převáděných mandátů na vyšší úroveň klesá kontakt mezi voličem a poslancem.

Kompenzační mandáty jsou druhou metodou přerozdělování mandátů na vyšší úrovni. Kompenzační mandáty jsou rozdělovány na základě všech hlasů, nikoli pouze pomocí zbytkových hlasů. Počet kompenzačních mandátů je předem stanoven ze zákona. Strany si rozdělí nejprve mandáty v prvním skrutiniu pomocí některého z dělitelů. Poté je ze všech hlasů vypočteno ideální rozdělení všech mandátů na celostátní úrovni. Jednotlivým stranám se od tohoto výsledku odečtou mandáty, získané v prvním skrutiniu, a výsledek tohoto odečtu určuje počet kompenzačních mandátů, které strana dostane. V tomto systému závisí míra proporcionality na závěrečném skrutiniu a formuli v ní použitou. S rostoucím procentem kompenzačních mandátů, také roste počet zastupitelů, jenž nejsou svázáni s žádným volebním obvodem.

Kandidátní listina

V případě listinných poměrných systémů se používají v hlasování kandidátní listiny, volič může mít různou možnost zasahovat do kandidátní listiny od úplného zákazu, až k hlasování napříč listinami.

Přísně vázaná kandidátní listina (closed/rigid list) je typ, kdy volič nemůže vůbec měnit pořadí kandidátů. Pořadí je pevně dané a mandáty, které strana získá, se přidělují od prvního v pořadí směrem dolů.

Volná kandidátní listina (free list) dává voličům možnost určovat pořadí kandidátů na kandidátní listině prostřednictvím preferencí, které může kumulovat (volič má tolik preferencí, kolik je mandátů). Volič dokonce může udělovat hlasy napříč kandidátními listinami (panachage). Mandáty jsou tedy rozděleny kandidátním listinám podle počtu poměru všech preferencí, na nich jsou poté rozděleny jednotlivým kandidátům s nejvyšším počtem preferencí.

Vázaná kandidátní listina (open list, flexible list) je typem patřícím mezi přísně vázanou a volnou kandidátní listinu. Volič nemůže dělit své preference mezi různé kandidátní listiny, ale zároveň se nemusí držet pořadí na kandidátní listině.

Tento typ může mít ještě dvě varianty řazení a výběru kandidátů. První variantou je kandidátní listina, kde jsou kandidáti řazení abecedně bez určení pořadí, to je určeno podle počtu získaných preferencí jednotlivých kandidátů. Druhou variantou je kandidátní listina, kde je pořadí kandidátů již určeno, a posun kandidáta dopředu na kandidátní listině je vázán na překročení zákonem stanoveného limitu získaných preferenčních hlasů (Klíma 2003: 200).

4.2 Personalizované poměrné systémy

Je to systém, tak na půl cesty mezi poměrným volebním systémem a smíšeným volebním systémem. Má smíšené vstupy, ale vykazuje poměrné výsledky. Vhodným příkladem je Německo, kde převládá poměrná složka. Strana porovná kolik mandátů získala v poměrné složce, porovná to se ziskem na většinové úrovni a zbytek doplní uchazeči z listiny.

„Rozlišujeme čtyři způsoby obsazování křesel:

- Strana obsadí všechny mandáty prostřednictvím přímých vítězství v nominální složce.
- Strana obsadí všechny mandáty prostřednictvím své stranické kandidátky, tedy v žádném jednomandátovém obvodu neuspěje.
- Strana obsadí část svých mandátů skrze nominální složku a zbytek je jí dorovnán prostřednictvím stranické kandidátky.
- Strana obsadí veškeré mandáty prostřednictvím nominální složky, přičemž tento počet převyšuje počet mandátů, na které má nárok podle vypočtené proporce. V takovém případě se jedná o tzv. přesahující mandáty, které si strana může ponechat (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 218)“.

4.3 Systém jednoho přenosného hlasu

Systém jednoho přenosného hlasu (single transferable vote) je zvláštní varianta poměrného volebního systému. Vyskytuje se i pod názvem britský systém poměrného

zastoupení (Klíma 2003: 242), protože je využíván v zemích s vlivem britského impéria.

Základní princip používání principu jednoho přenosného hlasu: Volič má k dispozici jeden hlas, ten přidělí konkrétnímu kandidátovi (označí ho číslem jedna), poté může označit další kandidáty (2,3,4, atd.) a tím určit, komu má být jeho hlas přenesen v případě, že ho kandidát označený jeho hlavní preferencí (jedničkou) nepoužije. Ke zvolení potřebuje kandidát získat počet hlasů odpovídající Droopově kvótě:

$$Q = H/M+1+1$$

Tato kvóta určuje nejnižší možný počet hlasů zaručující, že nebude obsazeno více křesel, než kolik je danému obvodu přiděleno. Celkový počet hlasů se vydělí počtem mandátů plus jedna a k tomuto výsledku se přičte jedna. Po překročení kvóty kandidátem, získává mandát a jeho další hlasy, která získal nad Droopovu kvótu, jsou přeneseny podle dalších preferencí voličů. Pokud po přenesení druhých preferencí nejsou obsazeny všechny mandáty, je vyřazen kandidát s nejméně hlasy a jeho hlasy jsou přerozděleny podle dalších preferencí jeho voličů a tak se pokračuje dokud nejsou obsazeny všechny mandáty.

Systém jednoho přenosného hlasu se může v jednotlivých zemích, kde je využíván, trochu lišit v drobných úpravách, ale původní princip zůstává všude stejný. Systém jednoho přenosného hlasu spojuje prvek personalizované volby a poměrného hlasování.

Shrnutí poměrné volební systémy:

Poměrné volební systémy se snaží dosáhnout toho, aby se do voleného orgánu promítlo celé politické spektrum a výsledek odrážel přízeň voličů. Mandáty rozděluje ve vícemandátovém volebním obvodu, a to v určitém poměru, takže nedochází k propadnutí hlasů. Většina typů poměrných volebních systémů dosahuje vysoké

proporcionality, až na některé výjimky, a tím umožňuje pomýšlet na úspěch i menším stranám a uvolňuje přístup různým menšinám.

Charakter výsledku hlasování v jednotlivých typech poměrných volebních systémů se liší, a to na základě změn hlavních atributů, jako je velikost volebního obvodu, volební formule použita k přepočtu hlasů na mandáty, také zda existuje uzavírací klauzule, a jak jsou hlasy rozdělovány. Výsledky také může velmi ovlivňovat míra možnosti voliče zasahovat do kandidátních listin.

Výhodou poměrných volebních systémů je, že volený orgán je složen z celého spektra podle preferencí voličů, zároveň to však může být nevýhoda, protože roztržitost politického spektra může vést k malé stabilitě zvoleného orgánu. Zvolený orgán poté hůře prosazuje své názory a stanoviska, a musí o všem tvrdě vyjednávat, dělat ústupky a snažit se o shodu. Mezi výhody poměrného volebního systému patří, že ve volbách občané dávají svůj hlas politické straně a nikoli jednotlivým osobnostem (nejčastěji se používají stranické kandidátky), volič má přesný přehled o tom co daný program strany slibuje a pokud bude strana ve volbách úspěšná, volič může kontrolovat, jestli strana předložený program dodržuje. Většinou se poměrné volební systémy používají k volbě orgánů s velkým počtem členů.

5. Smíšené volební systémy

Smíšený volební systém je spojení, jenž kombinuje při volbě jednoho sboru odlišné volební formule. V prvním případě je to nominální složka, druhá je pak složka kandidátních listin. V nominálním principu vybírají voliči konkrétního kandidáta. Určitá část mandátů v zastupitelském sboru, je tak obsazena na základě výsledků jednotlivých kandidátů, za užití relativního či absolutního většinového systému. Druhým poměrným principem se vybírá využitím kandidátních listin, kdy se volí přímo politické strany.

„Jako hlavní proměnné smíšených systémů lze definovat zejména:

- 1) kombinace volebních technik v rámci obou složek,
- 2) vztah mezi složkami,
- 3) podíl mandátů mezi oběma úrovněmi,
- 4) počet hlasů, jimiž voliči disponují,
- 5) počet volebních obvodů,
- 6) výše klauzule v rámci poměrné složky,
- 7) přirozený práh,
- 8) podoba kandidátních listin. (Chytilík-Šedo-Lebeda-Čaloud 2009: 233)“

Techniky na obou úrovních: v nominální složce to bude systém prvního v cíli, někdy se také můžeme setkat s dvoukolovým většinovým systémem, v poměrné složce se setkáme s listinnými poměrnými systémy, s užitím různých volebních formulí v různě velkých obvodech.

Vztah mezi složkami: Korektivní systém, zde existuje vztah mezi složkami, nominální složka produkuje disproporci a poměrná má tuto disproporcionalitu kompenzovat. Navrstvující systém, zde neexistuje mezi složkami vztah, fungují vedle sebe, vítězové v nominální složce, mohou v poměrné svoje vítězství ještě zvýraznit.

Podíl mandátů mezi oběma úrovněmi: V navrstvujícím systému posiluje většinové prvky, naopak v korektivním systému vyrovnává disproporční vliv většinového systému.

Počet hlasů voličů: Existují dvě varianty, volič má dva hlasy, jeden pro konkrétního kandidáta a jeden pro stranickou kandidátní listinu, nebo poskytuje voliči pouze jeden hlas.

Počet volebních obvodů: Protože v poměrné složce hraje velikost obvodu velkou roli ve vztahu k proporcionalitě, tak bývá obvyklé, že je jenom jeden celostátní obvod, nebo několik velkých.

Výše klauzule v poměrné složce: Klauzule má zabránit tříštění mandátů mezi velké množství stran, bývá nastavena na 5% na celostátní úrovni. Na úrovni jednotlivých obvodů se moc nepoužívá, někdy je vypuštěna i na celostátní úrovni.

Přirozený práh: Je hodnota odvozená od velikosti volebního obvodu a výše klauzule, protože i strany překračující klauzuli nemusejí dosáhnout na žádný mandát.

Podoba kandidátních listin: Určuje zda mohou strany nominovat kandidáty, jak ve většinové, tak poměrné úrovni. A jestli může volič do listiny zasahovat a jakou měrou (Tamtéž: 234-236).

5.1 Dělení podle Shugarta a Wattenberga

Smíšené volební systémy tedy rozdělíme podle vztahů mezi nominální a proporční složkou.

Většinové smíšené systémy (mixed-member majoritarian systems, MMM), zde složky propojené nejsou, systém má většinové účinky, což podporuje pozici velkých stran. Mandáty se udělují v každé ze složek zvlášť.

Poměrné smíšené systémy (mixed-member proportional), kdy v poměrné složce dochází k narovnání výsledků ze složky nominální. Výpočet se provede nejprve v poměrné složce hlasování, zjistí se tzv. ideální proporce, která udává právo strany na určitý počet mandátů. Toto číslo je porovnáno s počtem mandátů, které strana získala v nominální složce a křesla jsou případně dorovnána ze stranické kandidátky.

Většinové smíšené systémy s částečnou kompenzací (MMM with partial compensation), jedná se o speciální systém užívaný v Itálii a Maďarsku, existuje tu sice kompenzační mechanismus, ale nemá dostatečný účinek a dochází k dosti disproportčním výsledkům.

Toto dělení je pojetí smíšených systémů podle Shugarta a Wattenberga (Smíšené systémy: Nejlepší ze dvou možných?). Existuje ještě o něco starší dělení smíšených systémů podle Massicotteho a Blaise, je sice starší, ale komplexnější. Také rozdělují smíšené volební systémy podle závislosti mezi složkami, na systémy závislé a nezávislé kombinace. Závislou kombinaci rozdělují na koexistenci, navrstvení a fúzi a nezávislou kombinaci na korekci a podmíněný systém. Mimo tyto dva systémy zavádějí ještě speciální typ supersmíšeného systému (Tamtéž: 240-241).

5.2 Dělení podle Massicotteho a Blaise

Koexistenční systémy (coexistence) jsou nejjednodušším příkladem nezávislé kombinace obou složek. Při volbách jednoho orgánu, se volí v některých obvodech podle jiné formule než v ostatních. Typ formule v daném obvodu je spojen s velikostí tohoto obvodu. Voliči mají k dispozici jeden hlas (Čaloud 2004: 147).

Navrstvení (superposition) jedná se o nejrozšířenější formu smíšených systémů, je to totožný systém, jako většinový smíšený systém u Shugarta a Wattenberga.

Tedy volič má dva hlasy, volí v každé ze složek zvlášť. Složky na sebe nemají návaznost, to přeje větším stranám (Tamtéž: 148).

Fúzní systémy (fusion) kombinují obě složky v rámci jediného volebního obvodu. Mandáty jsou zde, také rozdělovány většinovou formulí a některé zase proporčním způsobem. Volí se ve dvou kolech, v prvním získá-li některá strana více než 50% hlasů, získá automaticky polovinu mandátů, druhá polovina se rozdělí poměrně mezi všechny včetně vítěze, tímto vítěz získává moc nadpoloviční většiny, to vede již před volbami k uzavírání koalic. Pokud nikdo nezíská v prvním kole nadpoloviční většinu, do druhého kola postupují strany které získaly více než 10%, k zisku většinových mandátů poté stačí prostá většina. Tento systém je užíván ve francouzských volbách do zastupitelstev obcí nad 3500 obyvatel (Tamtéž: 151).

Korekce (correction) je systém volby na dvou úrovních, v nominální na základě většinového systému ($M=1$), v druhé podle proporční techniky ($M>1$). Poměrná složka tu je, aby alespoň z části kompenzovala ztráty menších stran ze složky nominální. Pokud strana nezíská přímý mandát, přesto obdrží 10% hlasů pro svou kandidátku, měl by se i přesto počet jejích mandátů blížit deseti procentům z celkového počtu. Přesto, čím více se rozdělí mandátů v nominální složce, tím větší bude vznikat disproportionálnost.

Podmíněné systémy (conditional) používají odlišnou formuli jen na základě výsledku voleb. Strana, která zvítězí ve volbách, pokud překoná určené procento hlasů, získá tzv. většinovou prémii (nadpoloviční počet mandátů). Ostatní mandáty jsou poté přerozděleny poměrně mezi ostatní strany, podle poměrného systému budou mandáty přerozděleny i v případě, že nikdo nezíská určenou hranici hlasů. Tento systém byl použit v první polovině dvacátých let 20.století v Itálii.

Supersmíšené systémy (supermixed) kromě nominální a poměrné složky propojují různé typy smíšených systémů. Nejznámějším je kombinace navrstvení s korekcí používaná v Maďarsku, navrstvení s koexistencí (Ekvádor) a také korekcí

s koexistencí (Dánsko). V Maďarském případě kombinuje dvoukolový většinový systém, systém poměrného zastoupení a tzv. kompenzační listiny (Tamtéž: 151-155).

Shrnutí smíšené volební systémy:

Smíšené volební systémy jsou systémy, kde se jedna část mandátů do jednoho orgánu volí nominální technikou a druhá část listinně na území překrývajících se volebních obvodů, ale i nepřekrývajících se obvodů a dokonce i v rámci jednoho obvodu. Volí se tedy hlasováním pro konkrétní kandidáty a také volbou kandidátní listiny. Tyto dvě kombinace na sobě mohou být závislé a nebo nejsou závislé. Pokud jsou složky na sobě závislé, funguje to k dodržování proporcionality, na mandáty by mělo dosáhnout více subjektů, budou zde tedy více převládat výhody a nevýhody poměrného systému. V případě, kdy na sobě složky závislé nejsou, to vede k větší disproporci a zvýhodňuje to velké strany, které dosáhnou na mandáty v obou složkách hlasování, v tomto systému budou převládat výhody a nevýhody většinového systému.

6. Hodnocení

Vybral jsem si toto téma, protože oblast politologie a práva je oblast, která mě velice zajímá a je součástí mého zaměření již od střední školy. Než jsem začal zpracovávat tuto bakalářskou práci měl jsem jen slabou představu o fungování volebních systémů, znal jsem pouze základní rozdělení na většinové, poměrné a smíšené systémy a věděl, že existují určité techniky na převod hlasů na mandáty. Toto téma mě zaujalo hlavně díky své aktuálnosti v prostředí České republiky, kde se blíží další volby do poslanecké sněmovny a výsledek voleb předchozích dopadl patovou situací, která nakonec vyústila v pád vlády v době našeho předsednictví Evropské unii a následně ve vznik dočasné vlády nestranických odborníků. Na základě těchto důsledků se v různých médiích velice spekuluje, zda je to právě používaným systémem, zda by nebylo lepší přejít na jiný typ nebo ten stávající nějak upravit. Toto mě tedy vedlo k tomu, abych se zaměřil na téma volebních systémů.

Definoval jsem si základní charakteristiky volebních systémů, prozkoumal jejich typy a podtypy, zjistil principy na kterých fungují a výsledky z nich plynoucí. Zjistil jsem, že už u základního dělení se někteří autoři rozcházejí. Všichni rozdělují na většinové a poměrné systémy, další rozdělení už je složitější a postupně se vyvíjelo až k dnešnímu rozdělení na další dva základní typy semiproporčních a smíšených systémů. S tím souvisí další rozpory rozřídění podtypů k těmto typům, a to hlavně ze skupiny semiproporčních do dalších skupin. Někteří autoři jako Caramani nebo Farrell, systémy v nichž jsou mandáty rozdělovány nejsilnějším kandidátům napříč stranami bez ohledu na poměr sil těchto stran, zařazují jako většinové volební systémy, to se týká například neomezeného hlasování, které je pod názvem vícenásobné hlasování zařazeno u Carmaniho mezi většinové techniky. Neexistence semiproporčních systémů je také u Reynoldse, Reillyho a Ellise, kteří systém jednoho nepřenositelného hlasu, omezeného hlasování a Bordova hlasování označují za ostatní systémy vedle většinových, smíšených a poměrných. Pak tu máme kumulované hlasování, jenž je z některých rozdělení vypuštěno, protože je považováno za systém používaný v minulosti. Můžeme také narazit na problém, kdy systém má charakter smíšených vstupů, ale produkuje

poměrné výsledky. To je případ personalizovaných poměrných systémů a hlavně volebního systému používaného v Německu. Kdy autoři jako třeba Massicotte-Blais řadí tento systém mezi smíšené, protože existuje jak nominální tak poměrná složka. Zatímco tvrdě proti takovému zařazení se ohradil Sartori, který tento systém řadí k poměrným systémům, protože výsledek je určován na základě poměrného přerozdělení. V rámci smíšených volebních systémů jsou nám známy dvě rozdělení. S jedním novějším a jednodušším přichází Shugart a Wanttenberg, když dělí smíšené systémy na většinové smíšené a poměrné smíšené systémy a ještě podkategorii většinových smíšených systémů s částečnou kompenzací. Zatímco starší a rozsáhlejší techniku dělení přináší Massicott a Blais, kteří rozdělují smíšené volební systémy na systémy s nezávislou a závislou kombinací, přičemž každý má své podtypy a navíc ještě na supersmíšený systém. To mě ukázalo, jak hodně se může názor a hodnocení měnit a rozrůst během pár let, což je vidět i u českých autorů, jejichž knížky přibližně od roku 2000 postupně nabírají na objemu a přináší nové poznatky.

Po tomto porovnání jsem se snažil poukázat na výhody a nevýhody jednotlivých systémů. Porovnat v čem jsou si podobné a v čem se odlišují a vymezit jejich charakteristické rysy. Toto vyjádření se snažím shrnout zde v malé tabulce základních charakteristik daných systémů, které však nemusí platit úplně pro všechny podtypy těchto systémů.

Typy systémů:	většinové	poměrné	semiproporční	smíšené
Využití v obvodech:	jednomandátové	vícemandátové	spíše vícemandátové	vícemandátové
Technika volby:	většinová	poměrná	obě, spíše většinová	obě
Výsledek přerozdělení:	spíše disproporciální	proporcionální	proporciální i disproporciální	proporciální i disproporciální
Rozložení mandátů:	jedna strana	více stran	spíše více stran	více stran

Bakalářská práce tedy dává zhruba stejný prostor jednotlivým typům, vymezuje jejich charakteristické rysy, jakým způsobem jsou používány jednotlivé principy v rámci systému, tím i jak se může daný volební systém použitím jiného principu výrazně lišit, porovnává různé účinky v rámci jednoho typu a pokud je tento druh specifický pro určitou oblast nebo podmínky, definuje tuto oblast. Nejdůležitějším rysem je, že třídí získané poznatky do shrnutí tak, aby je bylo možné navzájem porovnat a ukázat rozdílnost těchto systémů. Cíl práce je tak naplněn a práce usnadňuje základní orientaci ve volebních systémech jejím čtenářům.

7. Závěr

Komparace jednotlivých volebních systémů nám ukázala jejich různorodost, ale i společné rysy. Také to, že dva systémy, které jsou podle základní charakteristiky zprvu naprosto odlišné, se mohou za určitých podmínek, ve svých speciálních podobách velice podobat nebo mít alespoň podobné účinky. To, že se každý jeden systém vyskytuje po celém světě v různých obdobích dokládá, že žádný systém není univerzální pro všechny různé vstupní podmínky. Volební systém se přizpůsobuje charakteristickým podmínkám daného státu, aby jeho funkce vykazovala požadované výsledky. To nám ale také ukazuje, že strana nebo strany, které jsou u moci a rozhodují o podobě volebního systému, si může volební systém přizpůsobovat a modifikovat, tak aby v následných volbách měla znova šanci na úspěch. Toto se děje především ve státech s totalitním režimem, kde jsou volebním systémem eliminováni všichni potencionální protivníci.

Nejlépe se porovnávají většinové a poměrné systémy, protože jsou diametrálně odlišné a postavené na opačných principech. Porovnání dalších dvou systémů, tedy semiproporčních volebních systémů a smíšených volebních systémů, s předchozími systémy je už mnohem složitější, protože nesou některé znaky z obou těchto systémů, jsou totiž kombinací dvou systémů, přesto i u nich lze ukázat některé výhody a nevýhody.

Po porovnání všech systémů vychází jako nejvíce jednoduchý a srozumitelný většinový volební systém. Ve většinovém systému je snadné hlasování, sčítání hlasů i přidělování mandátů. Výhodou je, že generuje silné funkční většinové vlády. Nevýhodou je, že zamezuje vstupu malých stran a zástupcům menšin, navíc může zvítězit strana s malým počtem hlasů, tedy reprezentuje jen malou část voličů, to se odvíjí od tíhnutí k disproporcionalitě tohoto systému.

Poměrný systém je o něco složitější než většinový systém. Narozdíl od většinového systému převedení hlasů na mandáty je poměrné, přesné opisuje přízeň voličů, nedochází zde k propadání hlasů. Poměrný systém generuje vládu z celého

spektra, je totiž velice proporční a umožňuje tak uspět i malým stranám. Nevýhodou poměrného systému oproti většinovému systému je roztržičnost takovéto vlády, často dochází k neshodám, strany nejsou schopné dodržovat své volební programy, taková vláda může být velmi nestabilní.

Semiproporční volební systémy jsou kompromisem většinového a poměrného systému. Semiproporční systém generuje spíše většinové vlády. Nevýhodou je velká náročnost na uvažování voliče, systém je hodně složitý. Zároveň však, po pochopení tohoto systému dává voliči celkem velkou možnost strategického hlasování, aby se vyvaroval nebezpečí propadnutí jeho hlasů, které je spojené s jeho souvislostí s většinovým systémem.

Jako poslední jsou na řadě Smíšené volební systémy, s jejich porovnáváním je to vůbec nejtěžší, protože obsahují prvky většinového i poměrného hlasování naráz. Proporcionalita systému závisí na konkrétním druhu smíšeného systému, především na vztahu mezi nominální a listinnou složkou. Pokud mezi složkami závislost je, vede to k proporcionalitě, pokud není vede k disproporcionalitě. Tento systém je pro voliče asi nejsložitější.

Po tomto porovnání, tedy nelze jednoznačně označit jeden druh volebních systémů za nejlepší a nejvhodnější k používání. Každý ze systémů má nějaké specifika a hodí se do určitého prostředí. Výhody a nevýhody se mohou měnit na základě vstupních podmínek. Aby kterýkoliv ze systémů, co nejvíce odrážel shodné výsledky obsazení mandátů s preferencemi celé společnosti, záleží na vysoké volební účasti. Bohužel účast u voleb, zvláště třeba v České republice, je minimální. Tato práce představila základní definování systémů, jejich porovnání a konečné zhodnocení. Po přečtení by měla čtenáři osvětlit základní problematiku volebních systémů a usnadnit mu tak orientaci v systému používaného v jeho zemi a hlasování v rámci tohoto systému, které povede v proměnění hlasu podporovaného kandidáta až k mandátu.

8. Seznam použité literatury:

Čaloud, D. *Smíšené volební systémy*. In: Chytilík, R. – Šedo, J. (eds., 2004): *Volební systémy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2004. s. 143-157. ISBN 80-210-3548-X

Chytilík, R. – Hušek, P. *Většinové volební systémy*. In: Chytilík, R. – Šedo, J. (eds., 2004): *Volební systémy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2004. s. 64-91. ISBN 80-210-3548-X

Chytilík, R. – Hynek, N. *Semiproporční volební systémy*. In: Chytilík, R. – Šedo, J. (eds., 2004): *Volební systémy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2004. s. 94-103. ISBN 80-210-3548-X

Chytilík, R. (2005): *Volby 2004 a strategické účinky volebních systémů*. Středoevropské politické studie, Vol. 7, online text <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=228>.

Chytilík, R. – Šedo, J. – Lebeda, T. – Čaloud, D. *Volební systémy*, Praha: Portál. 2009, 367 s. ISBN 978-80-7367-548-6.

Klíma, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix. 2003. 273. s. ISBN 80-86031-13-6

Lebeda, T. *Hlavní proměnné poměrných volebních systémů*. Sociologický časopis, Vol. 37, 2001, no. 4, pp. 425-448.

Lebeda, T. *Volební systémy poměrného zastoupení. Mechanismy, proporcionalita a politické konsekvence*. Praha: Karolinum, 2008. 160 s. ISBN 978-80-246-1523-3

Šedo, J. *Volební právo a klasifikace volebních systémů*. In: Chytilek, R. – Šedo, J. (eds., 2004): *Volební systémy*. Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2004. s. 11-34. ISBN 80-210-3548-X